

Perspektywy starzenia się mieszkańców Polski w ujęciu regionalnym

Wprowadzenie

Proces starzenia się społeczeństw rozpatrywany w dowolnej skali przestrzennej pozostaje przedmiotem zainteresowania badaczy od wielu dziesięcioleci. Fundamentalne monografie objaśniające wszechstronnie mechanizm i czynniki narastania tego zjawiska powstały już na początku drugiej połowy ubiegłego stulecia, a pierwsze opracowania na ten temat w ramach poszczególnych dyscyplin badawczych ukazywały się jeszcze wcześniej (zob. m. in. [Rosset, 1959]).

Nieco inaczej przedstawia się sytuacja w przypadku badania konsekwencji sygnalizowanego procesu. Ich różnorodność i waga zmieniają się wraz z postępem starzenia się społeczeństwa, generując tym samym nowe obszary badawcze, zarówno w zakresie teorii, jak i działań praktycznych. Ujmując rzecz najprościej, proces starzenia się ludności, w rozumieniu statystycznym, to powiększanie się w czasie liczby i udziałów osób powyżej pewnej granicy wieku, uznawanej za próg starości. Nie analizując zatem po raz kolejny dobrze już rozpoznanych i opisanych w literaturze czynników kształtujących strukturę ludności według wieku, w tym proces starzenia się ludności, przedstawimy korzystając z ostatnich prognoz demograficznych GUS oraz innych rachunków perspektywicznych, przestrzenne zróżnicowanie udziałów osób starszych, uwzględniając przekroje wojewódzkie oraz przekrój miasto-wieś, jak również sytuację w podregionach.

W badaniach procesu starzenia się ciągle dyskusyjna jest kwestia granicy wieku, po osiągnięciu której osoby powinny być zaliczane do starszego odłamu ludności (m. in. [Hayflick, 1996: s. 12-13, 108]). Ze względu na cel i tytuł konferencji, w referacie przyjęliśmy podział na grupy wieku według kryterium ekonomicznego, wyodrębniając w ten sposób zbiorowości osób w wieku poprodukcyjnym. Inne subpopulacje, na przykład osób sędziwych (75 lat i więcej), były wydzielane z pominięciem wspomnianego kryterium.

1. Stopień zaawansowania starości demograficznej w Polsce na tle innych krajów europejskich

Europa jest kontynentem legitymującym się w porównaniu z innymi regionami świata najwyższymi odsetkami osób w starszym wieku. Polska natomiast przy każdej przyjmowanej do celów porównawczych dolnej granicy wieku dla starszego odłamu ludności, zalicza się do grupy krajów europejskich o najniższych udziałach rozpatrywanej subpopulacji. W roku 2003 odsetki osób w wieku 65 lat i więcej tylko w Irlandii (11,5) oraz Słowacji (11,4) były niższe niż w Polsce (13%). Maksymalne w skali kontynentu udziały osób starszych, występujące w tym samym czasie we Włoszech, Grecji, Szwecji, Hiszpanii w każdym przypadku wyraźnie przekraczały 17% (w przypadku Włoch sięgając 19%).

Rachunki perspektywiczne ONZ w średnim (środkowym) wariantcie wskazują, że za 20 lat nasz kraj utrzyma miejsce w grupie obszarów o relatywnie najniższym odsetku osób w wieku 65 lat i więcej, z tym że wówczas (w roku 2025) ma on przekraczać 22% [UN, 2003].

2. Zróżnicowanie udziałów osób w wieku emerytalnym w województwach w perspektywie roku 2030

Ostatnia wielkość podana w poprzednim punkcie, jak i dane zamieszczone w tabeli 1 i dalszych dowodzą, że zarówno w skali całej Polski, jak i w poszczególnych województwach, w latach 2005-2030 (zwłaszcza zaś w okresie 2010-2025) nastąpi bezprecedensowy, choć regionalnie zróżnicowany, przyrost liczby i udziałów ludności w wieku poprodukcyjnym.

Tabela 1

Odsetki ludności w wieku poprodukcyjnym w województwach w latach 2002-2030

Województwo	% osób w wieku poprodukcyjnym wśród ogółu ludności					
	2002	2005	2010	2015	2020	2030
Dolnośląskie	15,2	15,5	17,3	21,0	24,7	28,6
Kujawsko-Pomorskie	14,0	14,4	16,1	19,2	22,4	26,5
Lubelskie	16,2	16,5	17,6	19,9	22,6	26,3
Lubuskie	13,3	13,6	15,3	18,9	22,6	26,7
Łódzkie	17,1	17,3	18,9	22,0	25,2	28,7
Małopolskie	15,0	15,5	16,7	18,8	21,3	25,3
Mazowieckie	16,6	16,8	18,1	20,7	23,5	26,7
Opolskie	15,0	15,7	17,4	20,2	23,4	28,6
Podkarpackie	14,5	14,9	15,9	18,1	20,7	25,1
Podlaskie	16,3	16,6	17,6	19,5	22,2	27,1
Pomorskie	13,4	13,5	15,7	18,8	21,9	25,6
Śląskie	14,8	15,7	17,8	21,1	24,7	29,3
Świętokrzyskie	16,7	17,0	18,1	20,9	23,9	27,8
Warmińsko-Mazurskie	13,1	13,4	14,8	17,7	21,2	25,8
Wielkopolskie	13,6	13,8	15,4	18,5	21,5	25,3
Zachodniopomorskie	13,6	14,0	15,9	19,6	23,5	27,4
Polska	15,0	15,4	17,0	19,8	22,9	26,9

Źródło: GUS, 2004, *Prognoza demograficzna na lata 2003-2030*, Warszawa; obliczenia własne

W łódzkim, śląskim, dolnośląskim i opolskim w roku 2030 udziały te zbliżą się do 30%, nigdzie jednak w skali całej jednostki administracyjnej nie przekroczą tej granicy. Inaczej kształtować się będzie w tym względzie sytuacja w przekroju miasto-wieś oraz w mniejszych jednostkach terytorialnych, jakimi są podregiony.

W przypadkach miast odsetki osób w wieku emerytalnym w 2030 r. sięgną lub przekroczą 30% w sześciu województwach (zob. tab. 2), tzn.: w dolnośląskim, łódzkim, opolskim, śląskim, świętokrzyskim (maksimum – 32%) oraz w zachodniopomorskim. Cechą charakterystyczną struktury ludności według wieku w miastach w poszczególnych województwach w perspektywie 25 lat będzie stosunkowo małe zróżnicowanie udziałów osób w wieku emerytalnym. Według prognoz GUS obszar zmienności będzie się mieścić w przedziale 27,8 % (wielkopolskie) i 32% (wspomniane już świętokrzyskie).

W roku 2005 w świetle tych samych rachunków prognostycznych względna dyspersja rozpatrywanych udziałów jest znacznie większa (13,5% warmińsko-mazurskie – 17% mazowieckie). W roku 2030, stanowiącym horyzont czasowy prognozy, odsetki osób w wieku emerytalnym na obszarach wiejskich będą w przypadku każdego województwa wyraźnie niższe niż w miastach (tab. 2). Różnice w tym względzie wahać się będą w przedziale 2-8 punktów procentowych. Współcześnie (w roku 2005) sytuacja taka występuje w połowie województw (dolnośląskie, kujawsko-pomorskie, lubuskie, małopolskie, mazowieckie, pomorskie, wielkopolskie i zachodniopomorskie). Wyższa dynamika wzrostu odsetka osób w wieku emerytalnym w miastach niż na wsi obserwowana w ostatnich latach i przewidywana również w najbliższych dziesięcioleciach jest głównie następstwem zmian w migracjach wewnętrznych, pomiędzy miastami a obsza-

rami wiejskimi. Przypomnijmy, że od kilku lat efekt (saldo) migracji na wymienianym kierunku jest ujemny dla miast, podczas gdy jeszcze dwadzieścia lat wcześniej przekraczał 100 tys. osób rocznie. Z danych zawartych w tabeli 2 można wyprowadzić wnioski, że w nieodległej perspektywie czasowej proces starzenia się i jego różnorodne następstwa natury ekonomicznej i społecznej, przy utrzymaniu istniejących obecnie tendencji w obszarze zdarzeń stanowiących ruch naturalny i wędrowną ludność, powinny być bardziej odczuwalne dla ludności miast (zwłaszcza tych największych), niż wsi.

Z oczekiwanych konsekwencji procesu starzenia się społeczeństwa wymienić można m. in.:

- ♦ Zmiany w liczbie i strukturze demograficznej realnych zasobów pracy, które w perspektywie 10-15 lat dopingować mogą osoby na przedpolu emerytury i w młodszych grupach wieku emerytalnego do podtrzymywania aktywności zawodowej;

- ♦ Utrzymujący się, poczynając od następczej dekady, przez ok. 15 lat skokowy przyrost liczby osób uprawnionych do emerytury;

- ♦ Wzrost liczby i udziałów gospodarstw domowych jedno- i wieloosobowych składających się wyłącznie z osób w starszym wieku, w tym również sędziwych.

Tabela 2

Odsetki ludności w wieku poprodukcyjnym w województwach, w przekroju miasto-wieś, stan aktualny i perspektywy do roku 2030

Województwo	% osób w wieku poprodukcyjnym wśród ogółu ludności											
	2002		2005		2010		2015		2020		2030	
	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś
Dolnośląskie	15,6	14,5	16,1	14,1	18,5	14,5	22,8	16,9	26,9	20,0	30,8	24,0
Kujawsko-Pomorskie	14,3	13,7	14,9	13,5	17,5	14,0	21,4	15,9	25,2	18,4	29,6	22,0
Lubelskie	13,0	19,0	14,0	18,7	16,6	18,5	20,7	19,3	24,7	20,7	29,5	23,0
Lubuskie	13,3	13,4	13,8	13,2	16,2	13,8	20,5	16,2	24,7	19,3	29,0	23,0
Łódzkie	16,4	18,4	16,8	18,1	19,3	18,3	23,4	19,6	27,4	21,5	31,7	24,0
Małopolskie	15,4	14,8	16,2	14,8	18,4	15,0	21,7	16,1	25,0	18,0	29,1	22,0
Mazowieckie	16,5	16,8	17,0	16,6	18,9	16,6	22,3	17,9	25,5	19,9	28,7	23,0
Opolskie	14,2	16,1	15,1	16,4	17,9	16,9	21,8	18,5	25,8	20,9	31,0	26,0
Podkarpackie	12,9	15,6	13,7	15,6	16,1	15,8	20,0	16,8	24,3	18,4	29,4	22,0
Podlaskie	13,0	21,1	13,7	20,9	15,7	20,5	18,9	20,5	22,9	21,2	29,0	24,0
Pomorskie	14,6	11,0	15,3	11,0	17,7	11,6	21,5	13,6	25,0	16,2	28,9	20,0
Śląskie	14,7	15,6	15,5	15,9	18,1	16,6	21,9	18,3	26,0	20,6	31,0	24,0
Świętokrzyskie	14,8	18,4	15,7	18,1	18,4	17,9	23,0	19,2	27,4	21,2	32,0	24,0
Warmińsko-Mazurskie	13,1	13,1	13,5	13,1	15,6	13,5	19,5	15,2	23,6	17,7	28,6	22,0
Wielkopolskie	14,0	13,2	14,3	13,0	16,7	13,8	20,5	15,9	23,9	18,4	27,8	22,0
Zachodniopomorskie	14,1	12,7	14,6	12,4	17,2	13,1	21,6	15,5	25,8	15,5	30,0	22,0
Polska	14,8	15,6	15,4	15,4	17,8	15,7	21,6	17,2	25,4	19,3	29,6	23,0

Źródło: GUS, 2004, *Prognoza demograficzna na lata 2003-2030*, Warszawa; obliczenia własne

Inną konkluzją wynikającą z obserwacji i analizy danych prognostycznych może być wskazanie na malejące z upływem czasu zróżnicowanie udziałów osób w starszym wieku w województwach. Fakt ten już był sygnalizowany. Powodem regionalnego wyrównywania frakcji osób w starszym wieku w perspektywie najbliższych dziesięcioleci będzie szybsze, niż w pozostałych jednostkach administracyjnych tempo przyrostu liczby i udziałów tych osób w województwach dotychczas względnie „młodych”, na przykład w lubuskim i zachodniopomorskim. W tym samym czasie relatywnie najniższe wskaźniki dynamiki udziałów osób w wieku lat 60+K/65+M występować będą w województwach zaawansowanej starości w momencie wyjściowym dla prognozy (lubelskie, podlaskie, świętokrzyskie).

4. Osoby w wieku 75 lat i więcej w województwach

Odrębną kwestią w procesie starzenia się ludności jest powiększanie się w populacjach poszczególnych obszarów, w tym przypadku województw, liczebności i proporcji osób sędziwych. Zjawisko to określane bywa niekiedy podwójnym starzeniem się ludności. Dolną granicą wieku dla wymienionej grupy jest 75 lub 80 lat [Szukalski, 2004, s. 3-4]. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań z roku 2002 wykazał w Polsce blisko 1,9 mln osób w wieku 75 lat i więcej. Stanowiły one blisko 5% ogółu mieszkańców kraju. W latach 2003-2030 rozpatrywana zbiorowość powiększy się o 115% osiągając, według prognozy GUS 4046 tys. osób. Większość całkowitego przyrostu tej liczby przypadnie na trzecią dekadę tego stulecia (tablica 3).

Populacja ta godna jest uwagi i rozpoznania, m. in. dlatego, że jej przedstawiciele generują zadania i potrzeby w zakresie polityki społecznej, opieki zdrowotnej i opieki pozarodzinnej znacznie częściej niż młodszy seniorzy. Ponad dwie trzecie tej grupy stanowią i będą stanowiły kobiety, najczęściej owdowiałe, w znacznej liczbie tworzące jednoosobowe gospodarstwa domowe (około 500 tys. przypadków w roku 2002). Prawie połowa osób siedemdziesięcioletnich i starszych dotknięta była w roku 2002 niepełnosprawnością. Przyjmując, że natężenie występowania niepełnosprawności według wieku pozostanie w okresie perspektywicznym niezmiennie (biorąc pod uwagę zmiany jakie zaszły w tym względzie w latach 1988-2002, jest to założenie raczej optymistyczne), liczbę osób o różnym stopniu niepełnosprawności wśród mieszkańców kraju w wieku 75 lat i więcej można dla 2030 r. oszacować na poziomie bliskim 2 mln.

Tabela 3

Liczby i udziały osób sędziwych w populacjach województw w latach 2002, 2020, 2030

Województwo	Osoby w wieku 75 lat i więcej					
	Liczba w tys.	% ogółu ludności	Liczba w tys.	% ogółu ludności	Liczba w tys.	% ogółu ludności
	2002		2020		2030	
Dolnośląskie	143,3	4,9	190,1	6,9	326,7	12,5
Kujawsko-Pomorskie	94,2	4,6	130,1	6,4	216,0	11,1
Lubelskie	124,6	5,7	151,1	7,2	221,9	11,1
Lubuskie	42,5	4,2	58,9	6,0	106,6	11,2
Łódzkie	157,5	6,0	182,0	7,5	286,8	12,6
Małopolskie	158,5	4,9	229,5	6,9	336,0	10,3
Mazowieckie	291,2	5,7	382,2	7,4	590,9	11,7
Opolskie	45,3	4,3	70,3	7,4	100,2	11,6
Podkarpackie	99,4	4,7	135,9	6,5	203,4	9,9
Podlaskie	67,1	5,6	88,6	7,6	124,4	10,9
Pomorskie	91,6	4,2	140,3	6,3	234,9	10,9
Śląskie	206,0	4,4	331,1	7,7	489,9	12,4
Świętokrzyskie	75,6	5,8	90,1	7,4	137,3	11,8
Warmińsko-Mazurskie	51,2	3,6	82,7	5,8	138,2	10,3
Mazurskie	154,5	4,6	200,0	5,9	350,7	10,5
Wielkopolskie	71,1	4,2	103,1	6,2	183,8	11,6
Zachodniopomorskie	1879,5	4,9	2568,6	6,9	4046,0	11,3
Polska						

Źródło: GUS, 2004, *Prognoza demograficzna na lata 2003-2030*, strona internetowa GUS, Warszawa; obliczenia własne.

Podobnie jak w przypadku ogółu osób w wieku poprodukcyjnym, udział mieszkańców powyżej 75 roku życia w województwach z upływem lat będą się wyrównywały.

W roku 2002 maksymalny w skali kraju odsetek tych osób odnotowany w woj. świętokrzyskim (5,8%) był o 61% wyższy od minimalnego, występującego w tym czasie w warmińsko-mazurskim (3,6%). W roku 2030, różnica względna między wartościami ekstremalnymi w województwach (podkarpackie 9,9%, łódzkie 12,6%) ma wynosić tylko 27% (tab. 3).

Wyższe niż międzywojewódzkie zróżnicowanie współczynników starości i sędziwej starości można zaobserwować na poziomie podregionów. Obraz sytuacji w tym względzie został naszkicowany w dalszej części opracowania.

W tym miejscu dodajmy, że w piętnastu województwach w końcu roku 2030 udziały osób z grupy 75 lat i więcej wśród ogółu mieszkańców przekraczać będą 10%. Natomiast najwyższe, ponad dwu- i półkrotne przyrosty poziomu omawianych wskaźników wystąpią w latach 2003-2030 w województwach: śląskim, dolnośląskim, opolskim, lubelskim, pomorskim i zachodniopomorskim – czyli (z wyjątkiem lubelskiego) na obszarach ziem zachodnich i północnych kraju.

5. Sytuacja w podregionach

Podregiony jako swoiste jednostki terytorialne wyodrębnione zostały po wprowadzeniu nowego podziału administracyjnego w 1999 r. Tworzą je najczęściej grupy powiatów, największe miasta kraju (powyżej 500 tys. mieszkańców) bądź grupy miast (Gdańsk-Gdynia-Sopot) oraz w całości dwa województwa (podregiony – opolski i świętokrzyski).

Dla każdego z 45 podregionów opracowana jest i publikowana statystyka ruchu naturalnego i wędrownego ludności. Również ostatnie prognozy demograficzne GUS z roku 2004 opracowane zostały dla powiatów i podregionów. Rachunki te pozwalają bardziej szczegółowo rozpoznać przewidywane zmiany w strukturach demograficznych, w tym proces starzenia się ludności, w jednostkach terytorialnych mniejszych niż województwo. W tabeli A zamieszczonej w Aneksie przedstawione zostały szeregi wskaźników opisujących udziały osób w wieku poprodukcyjnym, w wieku 65 lat i więcej oraz 75 lat i więcej dla poszczególnych podregionów w latach 2002, 2010, 2025. Wybór lat 2010 i 2025 dla prezentacji omawianych dalej wielkości jest celowy, gdyż wyznaczają one przedział czasowy, w którym dokonywać się będą bardzo istotne i w dużym stopniu przesądzone zmiany w strukturze wieku mieszkańców poszczególnych jednostek terytorialnych i administracyjnych oraz w skali całego kraju. Głównymi czynnikami sprawczymi spodziewanych przemian będzie osiąganie wieku emerytalnego przez roczniki kobiet i mężczyzn (tych ostatnich później o 5 lat) urodzonych w dekadzie 1950-1960 oraz wchodzenie do grupy produkcyjnej osób urodzonych w ostatnim dziesięcioleciu ubiegłego wieku, jak i tych rodzących się w ostatnich latach.

Obserwując wysokość udziałów osób w wieku poprodukcyjnym w roku 2002, najwyższe ich wartości (powyżej 16,5%, przy średniej krajowej w tym roku 15,1%) można dostrzec w dwu typach badanych jednostek, mianowicie w podregionach tworzonych przez wielkie miasta (Wrocław 17,4%, Łódź 19,2%, Kraków 16,6%, Warszawa 19,5%, Gdańsk-Gdynia-Sopot 16,6%), a także w jednostkach stosunkowo słabo zurbanizowanych o wysokich udziałach ludności rolniczej na obszarach wiejskich (np. podregiony chełmsko-zamojski 17,3%, białostocko-suwalski 16,7%). W pierwszej z wymienionych grup podregionów wysokie udziały osób w wieku emerytalnym ukształtowały się głównie w rezultacie długotrwałego spadku rozrodczości oraz przechodzenia do coraz starszych grup wieku osób, które we wcześniejszych dekadach imigrowały do miast, w drugiej były następstwem utrzymującego się przez lata intensywnego odpływu migracyjnego młodych osób na obszary bardziej zurbanizowane i uprzemysłowione. Grupę podregionów o relatywnie najniższych (13% i mniej) udziałach osób w wieku poprodukcyjnym w roku 2002 stanowiły: gorzowski 13%, gdański 11,6%, rybnicko-jastrzębski 12,7%, poznański 12,4% oraz pilski 12,4%. Również w tym przypadku

zwraca uwagę znaczna różnorodność i odmienność infrastruktury gospodarczej jednostek tworzących – z punktu widzenia wysokości odsetek osób starszych – homogeniczną grupę.

Pod względem udziałów osób w wieku 65 lat i więcej rozkład podregionów jest zbliżony do tworzonego według wysokości odsetków przypadających na grupę poprodukcyjną. W przypadku grupy wieku 75 lat i więcej, najniższe jej udziały odnotowano w 2002 roku w podregionach – legnickim i śluskim 3,8%, gdańskim 3,4%, rybnicko-jastrzębskim 3,3% oraz ełckim 3,9%. Najwyższe zaś w podregionie świętokrzyskim 5,8%, łódzkim 5,7%, ostrołęcko-siedleckim 5,7%, białostocko-suwałskim 5,6% oraz w Łodzi 6,9% i w Warszawie 6,5%. Niskie odsetki osób sędziwych, występowały na obszarach skolonizowanych i zagospodarowanych w drugiej połowie ubiegłego stulecia przez ludzi młodych, z których stosunkowo nieliczni „dobili” już wieku 75 lat. Relatywnie wysokie udziały osób w najstarszej z rozpatrywanych tu grup w podregionach rolniczych są następstwem wcześniejszego exodusu z tych terenów ludzi młodych. W Łodzi i w Warszawie udziały rozpatrywanej grupy wśród ogółu mieszkańców ukształtowały się w dużym stopniu w rezultacie utrzymującego się tam typu reprodukcji ludności, którego cechą charakterystyczną była i jest niska rozrodczość, przyczyniająca się do erozji piramidy wieku u jej podstawy.

Migracje, zwłaszcza gdy ich efekty były dodatnie dla wymienionych miast, a taka sytuacja utrzymywała się przez całą drugą połowę XX wieku (w przypadku Warszawy występuje nadal), doraźnie powstrzymywały lub spowalniały proces starzenia się populacji w tych miejscowościach.

Wzrost poziomu współczynników, zaprezentowanych w tabeli A (Aneks) dla kraju i podregionów, w latach 2002-2010 postępował będzie (z nielicznymi wyjątkami) w umiarkowanym tempie. Przyspieszenie zmian w tym względzie będzie miało miejsce w następnej dekadzie, doprowadzając w roku 2025 do sytuacji zdecydowanie odmiennej w stosunku do momentu wyjściowego dla prognozy (2002 r.), i to zarówno w ujęciu ilościowym, jak i w obszarze jakościowych następstw postępującego procesu starzenia się populacji, na które już wcześniej zwracaliśmy uwagę.

W roku 2025 co czwarta osoba w Polsce znajdzie się w wieku poprodukcyjnym, częściej niż co piąta w wieku 65 lat i więcej, a co jedenasta będzie miała 75 lub więcej lat. W podregionach o relatywnie najwyższym stopniu zaawansowania starości demograficznej (jeleniogórsko-walbrzyski, częstochowski, centralny śląski, miasta – Wrocław, Łódź, Kraków, Warszawa, Gdańsk-Gdynia-Sopot, Poznań) udziały osób w wieku poprodukcyjnym przekraczać będą i to niekiedy znacznie – 27% (np. w Łodzi 31,7%). Grupę jednostek o mniejszym zaawansowaniu starości demograficznej (udział osób w wieku poprodukcyjnym 23,5% i mniej) w 2025 r. tworzyć będą podregiony: białkopodlaski, nowosądecki, ostrołęcko-siedlecki, radomski, rzeszowsko-tarnobrzeski, krośnieńsko-przemyski, gdański, ełcki, piłski, poznański oraz koniński. Zwraca uwagę fakt, że wymienione jednostki terytorialne (z wyjątkiem podregionu ełckiego i piłskiego) na początku bieżącej dekady legitymowały się niskimi, nie sięgającymi 50%, odsetkami ludności miejskiej.

Obszar zmienności udziałów osób w wieku 75 lat i więcej będzie się mieścić w roku 2025, w przedziale 6,6-11,9% wyznaczonym przez współczynniki dla podregionu gdańskiego oraz Łodzi. Dyspersja rozpatrywanych tu mierników jest w podregionach znacznie większa niż w przypadku województw, a ich poziom zbliżony do górnej granicy obszaru zmienności, podobnie jak w przypadku wcześniej omawianych miar, występuje najczęściej w jednostkach silnie zurbanizowanych bądź w miastach tworzących podregiony. Fakt ten, podobnie jak wielkości bezwzględne, wynika z przyjęcia w ostatnich prognozach demograficznych GUS uzasadnionych założeń o większej kumulacji procesu starzenia się ludności i jego następstw w miastach niż na obszarach wsi.

Podsumowanie

Przedstawione dane wskazują, iż podobnie jak ma to miejsce obecnie, również i w przyszłości występować będzie znaczące zróżnicowanie stopnia zaawansowania procesu starzenia się ludności. Owo zróżnicowanie będzie wynikiem demograficznego dziedzictwa – przebiegu przemian na danym obszarze w sferze rozrodczości, umieralności i migracji w całym powojennym okresie.

Zróżnicowanie przestrzennego poziomu zaawansowania procesu starzenia się ludności ma znaczenie niewrażliwe z punktu widzenia publicznych inwestycji – przede wszystkim w sferze ochrony zdrowia i usług opiekuńczych. O ile w pierwszym przypadku wiele wskazuje, iż dokonywane one będą ze środków gromadzonych centralnie, o tyle w przypadku usług opiekuńczych odpowiedzialnymi za zaspokojenie potrzeb mieszkańców będą władze gmin. Przedstawiona analiza odnosząca się do podregionów wskazuje, iż najwyższym zapotrzebowaniem na te ostatnie usługi – przyjmując, iż udział osób najstarszych jest dobrym predyktorem popytu – charakteryzować się będą największe polskie miasta oraz obszary Polski Wschodniej odznaczające się najwyższymi udziałami mieszkańców wsi. O ile ze względu na relatywnie wysokie dochody gmin, Warszawa czy Łódź będą w stanie odpowiedzieć na potrzeby swych sędziwych i niepełnosprawnych mieszkańców, o tyle regiony „Polski B” mogą mieć z tym liczne problemy. Stąd też – jeśli myślimy o reakcji władz publicznych stopnia centralnego i regionalnego, mających na celu wspomaganie lokalnej polityki ukierunkowanej na starość i ludzi starych – należy monitorować skalę i zasięg powyższego zróżnicowania w ujęciu zarówno między-, jak i wewnątrzregionalnym.

Opracowania i materiały źródłowe

Hay flick L., 1996, *How and why we age*, Ballantine Book, New York.

Rosset E., 1959, *Proces starzenia się ludności. Studium demograficzne*, PWG, Warszawa.

Szukałski P., 2004, *Osoby sędziwe w Polsce i w krajach Unii Europejskiej. Przeszłość, teraźniejszość, przyszłość*, „Prace Instytutu Ekonometrii i Statystyki Uniwersytetu Łódzkiego”, seria A, nr 142.

GUS (Główny Urząd Statystyczny), 2004, *Prognoza demograficzna na lata 2003-2030*, Warszawa.

GUS (Główny Urząd Statystyczny), 2004a, *Rocznik demograficzny 2004*, Warszawa.

UN (United Nations), 2003, *World Population Prospects. The 2002 Revision. Volume I: Comprehensive Tables*, New York.

Tabela A (Aneks)

Liczby i odsetki osób w starszych grupach wieku w podregionach, w latach 2002, 2010, 2025

Nazwa podregionu		Liczby (w tys.) i odsetki osób w danej grupie wieku w roku:								
		2002			2010			2025		
		60+K/65+M	65+	75+	60+K/65+M	65+	75+	60+K/65+M	65+	75+
Polska	liczba	5765,0	4887,6	1879,5	6430,6	5164,5	2433,3	9254,2	8099,0	3202,3
	%	15,1	12,8	4,9	17,0	13,6	6,4	25,3	22,1	8,7
Jeleniogórsko-walbrzyski	l	211,4	180,7	68,4	221,5	179,0	88,6	333,9	294,2	109,4
	%	15,9	13,6	5,1	17,2	13,9	6,9	27,8	24,4	9,1
Legnicki	l	63,2	52,8	19,0	76,9	58,6	26,5	124,0	109,4	41,8
	%	12,6	10,6	3,8	15,6	11,9	5,4	26,7	23,9	9,0
Wrocławski	l	57,5	49,2	19,5	66,0	51,5	25,0	108,4	78,1	51,5
	%	13,3	11,4	4,5	14,9	11,6	5,7	23,9	17,3	11,6
m. Wrocław	l	111,2	95,0	36,4	124,8	99,5	50,1	167,0	149,4	63,0
	%	17,4	14,9	5,7	19,9	15,9	8,0	29,1	26,1	11,0
Bydgoski	l	142,7	119,8	45,7	165,3	129,2	59,3	246,6	215,7	85,5
	%	14,1	11,8	4,6	16,4	12,8	5,9	25,2	22,0	8,7
Toruńsko-włocławski	l	148,9	125,7	48,6	167,4	132,0	61,6	251,0	219,0	85,2
	%	14,1	11,9	4,6	16,0	12,6	5,9	24,6	21,5	8,4
Białkopodlaski	l	50,7	43,9	18,0	51,2	42,3	21,3	69,2	60,4	23,5
	%	16,2	14,0	5,7	16,7	13,8	6,9	23,2	20,3	7,9
Chelmsko-zamojski	l	113,7	98,6	41,3	116,5	96,3	48,6	155,0	135,4	54,2
	%	17,3	14,8	6,2	18,1	14,9	7,5	25,2	22,0	8,8
Lubelski	l	192,2	163,7	65,5	211,5	172,1	81,4	284,3	248,9	101,9
	%	15,8	13,4	5,4	17,6	14,4	6,8	24,9	21,8	8,9
Gorzowski	l	49,5	41,7	15,5	57,8	44,8	21,1	93,7	82,2	30,8
	%	13,0	11,0	4,1	15,2	11,8	5,5	25,4	21,6	8,3
Zielonogórski	l	85,1	72,1	27,1	96,0	74,5	35,8	152,0	133,2	49,4
	%	13,5	11,5	4,3	15,4	11,9	5,7	25,2	21,3	8,2
Łódzki	l	155,2	132,4	54,1	169,2	134,7	64,2	234,2	205,1	83,6
	%	16,5	14,1	5,7	18,3	14,6	6,9	26,3	23,0	9,4
Piotrkowsko-skierniewicki	l	139,4	120,1	48,5	148,7	120,2	58,1	208,3	182,5	71,1
	%	15,8	13,6	5,5	17,2	13,9	6,7	25,2	22,0	8,6

m. Łódź	liczba	150,8	129,7	53,9	160,6	125,4	63,0	203,7	182,1	76,2
	%	19,2	16,5	6,9	21,7	17,0	8,5	31,7	28,4	11,9
Krakowsko-tarnowski	l	212,7	182,0	70,6	234,0	192,7	90,9	338,4	293,1	115,5
	%	15,3	13,1	5,1	16,6	13,7	6,5	23,6	20,5	8,1
Nowosądecki	l	150,9	127,9	47,5	167,5	138,8	64,4	245,7	210,1	83,1
	%	13,8	11,7	4,3	14,8	12,3	5,7	20,7	17,7	7,0
m. Kraków	l	125,4	106,8	40,5	147,2	119,1	55,8	191,3	136,4	59,9
	%	16,6	14,2	5,3	19,5	15,8	7,4	27,8	19,8	8,7
Ciechanowsko-płocki	l	94,7	80,7	32,2	103,9	83,4	40,0	149,5	130,3	51,9
	%	15,0	12,8	5,1	16,6	13,5	6,4	24,4	21,3	8,5
Ostrołęcko-siedlecki	l	118,8	103,1	42,8	122,8	102,1	51,6	170,5	148,8	58,1
	%	15,7	13,6	5,7	16,4	13,6	6,9	22,9	20,0	7,8
Warszawski	l	195,9	166,5	66,4	224,4	180,1	84,0	352,8	307,9	118,6
	%	14,9	12,6	5,0	16,3	13,1	6,1	23,8	20,8	8,0
Radomski	l	114,2	99,0	40,6	120,3	98,9	49,8	169,1	148,1	57,0
	%	15,5	13,4	5,5	16,4	13,5	6,8	23,5	20,6	7,9
m. Warszawa	l	328,4	281,0	109,1	362,5	295,1	148,7	463,1	415,3	180,3
	%	19,5	16,6	6,5	21,6	17,5	8,9	29,2	26,1	11,4
Opolski	l	160,0	132,9	45,3	176,3	144,3	64,7	238,5	206,4	82,3
	%	15,1	12,5	4,3	17,4	14,2	6,7	26,3	22,7	9,1
Rzeszowsko-tarnobrzegi	l	163,1	139,0	52,5	182,1	149,0	70,0	265,3	234,1	94,7
	%	14,1	12,0	4,5	15,7	12,8	6,0	23,1	20,2	8,2
Krośnieńsko-przemyski	l	141,3	120,7	47,0	151,6	124,7	59,4	214,6	185,3	72,1
	%	15,0	12,8	5,0	16,2	13,3	6,3	23,1	19,9	7,8
Białostocko-suwalski	l	149,2	127,7	50,4	159,2	138,5	71,4	215,6	186,9	76,0
	%	16,7	14,3	5,6	18,0	15,7	8,1	25,4	22,0	9,0
Łomżyński	l	47,8	38,0	16,8	50,5	42,3	21,1	69,8	60,2	24,0
	%	15,3	12,2	5,4	16,5	13,8	6,9	23,5	20,3	8,1
Słupski	l	58,6	49,2	18,2	68,7	53,7	24,6	113,9	99,0	36,7
	%	12,3	10,3	3,8	14,3	11,2	5,1	23,7	20,6	7,6
Gdański	l	110,0	91,8	32,7	129,7	102,3	45,6	222,1	191,2	70,2
	%	11,6	9,7	3,4	13,1	10,3	4,6	21,0	18,0	6,6
Gdańsk-Gdynia-Sopot	l	125,9	106,1	40,7	147,6	117,2	54,9	193,5	173,2	76,1
	%	16,6	14,0	5,4	20,0	15,9	7,4	29,6	26,5	11,6

Częstochowski	liczba	90,6	78,1	30,3	98,0	79,4	38,2	137,0	120,1	47,3
	%	16,7	14,4	5,6	18,5	15,0	7,2	27,2	23,9	9,4
Bielsko-bialski	l	96,7	80,9	30,4	112,1	90,7	40,9	165,0	143,8	57,6
	%	15,0	12,6	4,7	17,2	13,9	6,3	25,2	22,0	8,8
Centralny śląski	l	433,4	353,5	124,2	500,7	405,8	168,3	684,1	600,3	238,4
	%	14,9	12,2	4,3	18,1	14,7	6,1	28,3	24,8	9,9
Rybnicko-jastrzębski	l	81,9	64,8	21,2	103,5	83,1	31,5	150,6	131,0	53,4
	%	12,7	10,0	3,3	16,5	13,3	5,0	26,4	23,0	9,4
Świętokrzyski	l	216,7	186,9	75,6	229,2	187,1	91,6	314,2	276,3	109,8
	%	16,7	14,4	5,8	18,1	14,8	7,2	26,3	23,1	9,2
Elbląski	l	69,9	59,2	21,6	77,8	61,7	29,4	122,4	106,4	38,8
	%	13,1	11,1	4,1	14,6	11,6	5,5	23,7	20,6	7,5
Olsztyński	l	79,9	66,9	24,3	91,2	72,3	33,7	144,2	124,9	46,6
	%	13,1	10,9	4,0	14,9	11,8	5,5	24,4	21,1	7,9
Ełcki	l	37,3	31,5	11,0	41,3	32,3	15,7	63,3	54,7	20,2
	%	13,1	11,1	3,9	14,7	11,5	5,6	23,3	20,2	7,4
Piłski	l	50,4	42,7	16,6	58,2	44,9	20,6	95,7	83,2	30,9
	%	12,4	10,5	4,1	14,3	11,0	5,1	23,5	20,4	7,6
Poznański	l	140,4	119,0	47,1	164,7	125,7	57,9	280,8	243,0	90,8
	%	12,4	10,5	4,1	13,9	10,6	4,9	22,5	19,5	7,3
Kaliski	l	112,9	96,0	38,7	125,6	98,3	46,0	187,8	163,4	64,3
	%	14,1	12,0	4,8	15,7	12,3	5,7	23,6	20,5	8,1
Koniński	l	60,3	51,1	20,5	68,2	53,7	25,1	101,3	88,3	35,0
	%	13,8	11,7	4,7	15,7	12,3	5,8	23,4	20,4	8,1
m. Poznań	l	93,8	79,6	31,8	106,1	81,9	39,4	140,2	125,1	53,7
	%	16,3	13,8	5,5	18,9	14,6	7,0	27,5	24,6	10,5
Szczeciński	l	153,0	129,9	46,8	175,3	136,6	64,5	272,6	240,2	89,6
	%	13,9	11,8	4,2	16,0	12,5	5,9	26,1	23,0	8,6
Koszaliński	l	79,0	66,7	24,2	92,5	71,9	33,7	149,9	120,2	49,6
	%	13,3	11,2	4,1	15,6	12,1	5,7	25,9	20,7	8,6

l – liczba osób w danej grupie wieku w podregionie, % - odsetek osób wśród ogółu mieszkańców podregionu. Podregiony przedstawiono w kolejności wynikającej z ich rozkładu w województwach uporządkowanych alfabetycznie

Ź r ó d ł o: GUS, 2004, *Prognoza demograficzna na lata 2003-2030*, CD-ROM, Warszawa, Obliczenia własne